

גדרי הורשת אב

המשנה ב"ב קל. "האומר איש פלוני יירשני במקום שיש בת וכו' לא אמר כלום שהתנה עמש"כ בתורה. ריב"ב אומר אם אמר על מי שראוי ליורשו דבריו קיימין" כו' והסיקה הגמ' דהל' כריב"ב, דכשאמר שיירש בן בין הבנים דבריו קיימין. כן הבינו הראשונים עי' רשב"ם ותוד"ה הל'.

מבואר מדברי ריב"ב שהתורה נתנה כח לאב להנחיל נכסיו לראויין לירש, דהיינו שהאב יכול לקבוע מה יקרה עם נכסיו לאחר מותו. וצריך להבין מהו גדר ירושה זו, האם כחו של האב הוא להעביר נכסיו למי שירצה, מעין מתנה שאינה צריכה מעשה קנין. או שהתורה נתנה לאב כח לקבוע מי יעמוד תחתיו, מי יהי' היורש במקומו. במילים אחרות: האם האב הוא סיבה לנפילת הנכסים או האב הוא סיבה להיות הבן המסויים יורש, והנכסים מגיעים אליו ממילא.

אם נאמר שכחו של האב הוא למנות יורש צריך לעיין מהו כחם של שאר היורשים, האם כשהאב ממנה יורש אחד לנכסיו פקע כחם של שאר היורשים או שאב נתן כח ליורש לממש את זכותו ועדיין זכותם של שאר היורשים במקומה עומדת.

הנפ"מ בחקירה זו היא למשל מה יהא הדין בדבר שלא בא לעולם, אם כחו של האב הוא בהעברת נכסים ודאי שהיורש לא יירש לבדו בדשלב"ל כי אין לאב אפשרות לתת מתנה בדשלב"ל אך אם הוא היורש הרי הוא עומד תחת אביו לכ"ד ויירש בדשלב"ל. [אם נאמר שאין יכול להנחיל בכה"ג יוכל הבן לנחול בראוי דווקא בדבר ששלו ואינו ברשותו]. או אם הבן הוא מקבל נכסים וכמו שהגדרנו שזו מין מתנה שאינה צריכה מעשה קנין א"כ האב יכול לחזור בו כמו בכל מתנה אך אם מינהו יורש כיצד יחזור בו הלא נתן לו זכות לממש את כח ירושתו.

והנה התיבות בסי' רפ"א סק"ג [בדפוסים שבשו"ע אך בספר עצמו סק"ב] הכריח דהמובן בהורשת אב הוא העברת נכסים משתי ראיות: דלקמן קל"ג בענין שכ"מ שציווה נכסיו לפלוני ולא פ"י לשון צוואה או מתנה בודקים אם ראוי ליורשו יורש ואם לאו מקבל הירושה בתורת מתנה והקשו שם "למאי הלכתא" כלומר מה ההבדל בין אם מקבל הנכסים בתורת ירושה לבין אם מקבלם בתורת מתנה. אם נאמר שירושה מובנה שמקבל הבן תורת יורש הרי יש ודאי נפ"מ - שירוש בדשלב"ל אך הגמ' לא הביאה נפ"מ זו מכאן מוכח דאינו יורש בדשלב"ל ואז הורשה היא העברת נכסים. אך נראה דזו אינה ראי' כ"כ דהגמ' שם דנה על ההבדל באיכות הנכסים עצמם ולא על מעמדו של מקבל הנכסים.

ראיתו השני' היא דלפי הצד שבריא מוריש למה צריך פס' לתת נאמנות לאב להגיד מיהו הבכור הלא יש לו מיגו דאי בעי מנחיל לו פ"ש. אך זה אינו מוכרח כי זהו מיגו להוציא בפרט לפימש"כ התיבות בכמ"ק דמתנת בכורה הוא חיוב על האחיים או ודאי שזהו מיגו להוציא. אך יש לחלק דכאן הוא מיגו דבידו ולא מיגו של טענות וסברא גדולה לומר דאע"פ שזהו מיגו להוציא יהא נאמן משום דבמיגו כזה בעל המיגו בידו לקבוע מה יקרה ומכח זה באה נאמנותו ולא מכח טענתו, כבמיגו רגיל. ומעין זה מבואר בקצות רע"ט סק"א עיי"ש.

ולכן נראה דיש לחלק בין הדיון אי רשאי להוריש דשב"ל לבין הגדרת ההורשה, בשני אופנים א) דאף אם נימא דממנה יורש מ"מ אין בכוחו למנות יורש לדבר שאינו בידו וע"כ אינו יכול להוריש בדשב"ל [ובזה מתורצות הוכחות התיבות] [כמדומה שכן שמעתי מהרב מרדכי שטרנברג].

ב. אף אם נימא דיכול להוריש לדבר שאינו בידו ואז תיקשי קושיות הנתיבות מ"מ יש לומר דלדינא אם אמר "נכסי לפלוני" כוונתו למה שעתה נכסיו וכיון שלא הפקיע כח הירושים על הפלוני להביא ראוי שכוונת המוריש גם לדשב"ל וירשו כולם בשווה. [ועיי' בשערי הגר"ש רוזובסקי]

לפי משכ"ל יוצא שלמרות שאב נתן כח ירושה לאחד מבניו לא הפקיע כח ירושתם של שאר אחיו אלא שנתן לבן המסויים זכות לממש כחו ומבוארים דברים אלו להדיא בקצות סי' רפ"א סק"ג שהסיק דאחר שנתן אב תורת ירושה לאחד מבניו אין יכול לחזור בו "כיון שהתורה נתנה לו רשות לעשות יורש בין הירושים למי שירצה א"כ ה"ל הוא הירש ואינו יכול לחזור אח"כ ולומר שלא יירש כיוון שכבר נעשה יורש כפי הסך שריבה לו אינו יכול למעטו".

והנה הריטב"א כתב דאם פ"י על מקצת נכסים שיהיו לבן אחד והשאר לא פ"י דבריו בטלים. ונתקשה הנתיבות מה סברתו ובאמת אם אב לא הפקיע כח ירושתם של שאר אחיו מדוע שלא יירשו החלק שלא פירש. אך לפי דברי הקצות נראה דלק"מ דדין הורשה הוא דין אחר מירושה דבהורשה נתן האב כח מיוחד לבן לירש ולא רק מגלה איזה נכסים יינתנו לו. וא"כ כשגילה האב דרוצה לממש זכותו להוריש הרי גילה שאינו רוצה שיתממשו דיני תורה הרגילים של ירושה ומצד שני לאותו בן המסויים שנתן לו כח ירושה הלא נתן לו כח רק לגבי חלק מהנכסים וא"כ שאר הנכסים יישארו בתפיסת הבית כי להשתמש בדיני תורה הרגילים א"א ולתת להבן המסויים א"א וא"כ יש לנו בעיה בנכסים מתוך הסתירה שנוצרה בדברי האב ולכן אומר הריטב"א שדבריו בטלים. וא"צ לדחוק הנתיבות בזה שהוא לשיטתו דבן הוא רק מקבל נכסים.

אך לפי"ז מש"ל אינו נכון דודאי אם נחלק בין נכסים שלב"ל לנכסים שבאו יחול דיני של הריטב"א ודברי האב בטלים וצ"ע.

והנה לקמן בדף קלא' בעי רבא "בבריא היאך כי קאמר ריב"ב בשכ"מ דבר אורוטי הוא אבל בבריא לא או דלמא אפי' בבריא נמי" ויש לעיין מהם צדדי הספק מה הה"א שבריא לא יוכל להוריש. אפשר להבין את ספקה של הגמ' בשני אופנים או שנסתפקה מתי נקרא אב "בר אורוטי" וא"כ נפרש "אפי' בבריא נמי" - נקרא האב בריירושה ואז "בר אורוטי" הוא הגדרה באב. או ששם "בר אורוטי" שייך דווקא בשכ"מ וספיקה של הגמ' הוא האם אב יוכל להוריש בהיותו בריא שאז אינו "בר אורוטי" ואז הפשט אפי' בריא נמי" - יוכל האב להוריש.

הנמוקי" פ"י שהספק הוא מה התכוונה התורה באמרה 'ביום הנחילו', האם הכוונה לשכ"מ שביום הצווי יהי מעשה ההנחלה או שמא התורה נתנה לו רשות אף בבריאות ו'ביום הנחילו' הכוונה לא על מעשה ההנחלה כי אם על הצווי, מעשה ההורשה. מבואר מדבריו שספקה של הגמ' הוא באב - מתי הוא נקרא "בר-אורוטי". הרשב"ם, על הצד שרק שכ"מ יוכל להנחיל, כותב "ראוי להוריש מיד שהולך למות וקרינא בי' ביום הנחילו את בניו" משמע כהנמוקי". אך בהסבר למה בריא יוכל ג"כ להנחיל כותב "מי אמר ריב"ב דקני כיוון דראוי לירשו" כלומר שלמרות שבפס' משמע שביום מותו דווקא כיוון שהבן ראוי לירשו יכול להנחיל אף בהיותו בריא וזה צ"ב. והנראה בביאור דברי הרשב"ם ע"ד אפשר, לפי משכ"ל דספקה של הגמ' האם תפקידו של האב הוא מיני יורש וכשיש יורש לירשו שייך למנותו ומצבו של האב אינו משנה לו, מכיוון שהנכסים נופלים ממילא מה משנה לו ה'ביום הנחילו'. באיזה יום ינחיל. ואם נאמר שתפקידו של האב הוא העברת הנכסים, כלומר שמעשה ההנחלה נעשה על-ידו אזי צריך הוא להיות ברי-הורשה כי הוא המוריש ולכן דווקא שכ"מ יוכל להנחיל.

יוצא לפי"ז ששתי ההגדרות בירושה הן בעצם ספקה של הגמ'. וא"כ ק' לנתי' שלפי הרשב"ם יכול להוריש אף בריא וא"כ משמעות הורשת אב הוא מיני יורש ולפי"ז בן

יירש בדשלב"ל כמש"ל. והנה באותה סוגיא הק' ר"פ איך יכול אדם לכתוב בכתובת-אשה "בנין יירתון" והלא זה דשלב"ל וא"כ ע"כ שר"פ הבין שבהורשת אב א"א להוריש דשלב"ל וא"כ הבין שאב שמוריש פירושו שהוא מעביר נכסים ולא ממנה יורש. לכן צריך לדחוק ברשב"ם ולהבינו כפי הנמוק"י שמכיוון שראוי ליורשו מיקרי תמיד 'ביום הנחילו'. אך לפימש"ל שהגדרת הורשת אב והאם בן יורש בדשלב"ל הם שתי שאלות נפרדות א"ש. אמנם לפי"ד הריטב"א קשה וע"כ צריך להסביר כדברי הנהניבות שיש לחלק בין כשהקונה הוא דשלב"ל שאז אינו נקרא ראוי ליורשו "דכמו שאין יכול להקנות לו כמו"כ אינו יכול להנחיל" לבין כשממנה אותו יורש על כל נכסיו שאז אע"פ שחלק מהנכסים הם דשלב"ל אבל אז "דינו כשאר יורש". ולפי"ז אפשר להבין כהבנתנו הראשונה ברשב"ם.